

MINERVA CALENDAR

Mihaela Stanciu

PhD, Indep. Researcher

Abstract: Minerva's Calendar appeared in Bucharest, with some interruptions, from 1899 to 1926. In this research the focus is only on the first ten years of its activity. Besides the fact that the almanac sets as a goal directing its readers towards the works of our writers, of men of culture, and that it wants to develop the sense of beauty, it also represents "an incentive of the artistic movement of its time"¹ by the profusion of images in its pages. The number of pages of Minerva Calendar is ascending, and this proves that the almanac was very welcomed by the public. If during the first year of publication it had 176 pages, in 1908 it reaches 300. All the issues show a profuse iconography which can be classified in types such as: images or portraits of the Royal Family and of cultural figures, reproductions of some paintings of the artistic movement in Romania and not only, as well as caricatures, vignettes, drawings or frames.

Keywords: calendar, iconography, almanac, vignettes, images.

În primul deceniu, *Calendarul Minervei* este tipărit în cadrul *Institutului de Arte Grafice și Editură „Minerva”*, ocupă diferite sedii și figurează fie ca societate anonimă, fie ca societate a unor asociați. În primii doi ani de apariție (1899-1900) și în intervalul 1902-1906, almanahul este publicat în cadrul *Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, Filip, Moroianu, Popovici și Tălășescu* cu sediul în Str. Regală, nr. 6 (Hotel Union), în anul 1901 figurează ca *Societate Anonimă* cu sediul în Strada Isvor, nr. 80, iar în anii 1907 și 1908 editura își schimbă sediul în Bulevardul Academiei nr. 3 și Str. Edgar Quinet nr. 4.

¹ Georgeta Răduică; Nicolin Răduică, *Calendare și almanahuri românești, 1731-1918: dicționar bibliografic*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 342.

Până în anul 1905, calendarul este publicat cu subtitlul² *Literatură, Știință, Artă, Morală, Economie*, însă din 1906 acesta nu mai are subtitlu. Publicația a fost prevăzută ca o mică enciclopedie (până în anul 1902 apare pe pagina a doua, alături de titlu explicația *Mică enciclopedie populară a vieții practice*) cu multe articole beletristice, istorice sau umoristice, cu ilustrații și suplimente artistice: „Am voit să dăm publicului, de toate gradele de cultură, un almanah enciclopedic, variat, util și interesant, un almanah, în care cititorul să găsească abundente și bune îndrumări, lămuriri și orientări pe toate tărâmurile vieții practice.”³

În prefața calendarului sunt prezentate informații despre selecția ilustrațiilor și importanța acestora: „Spre a contribui la cultivarea gustului estetic în popor, publicăm aici o serie de ilustrațiuni, dintre care foarte multe sunt opere de artă. Felul cum sunt reproduse în acest calendar, e cu desăvârșire nou în lectura noastră calendaristică și el se recomandă prin sine însuș atențiunei bine-voitoare a cetitorului [...] *Calendarul Minervei* are ast-fel, nu ne sfiim a o spune, o tendință: a întări în popor conștiința națională, a cultiva sentimentele morale și a înmulți cunoștințele utile. Credem deci, că acest calendar răspunde, de fapt unei trebuințe într’adevăr simțite, și vom fi recompensați pentru ostenele și jertfele noastre, dacă publicul nostru cititor va primi această publicațiune cu buna-voință cu care noi i-o prezentăm.”⁴

Toate numerele publicației prezintă o abundantă iconografie ce poate fi clasificată în tipuri precum: vedute sau portrete cu familia regală și cu personalități culturale realizate de fotografii Franz Duschek-fiul⁵ și Franz Mandy⁶, reproduceri ale unor tablouri ce aparțin mișcării artistice din România și nu numai (Theodor Aman, Nicolae Grigorescu, Bounarroiti Michelangelo, Andreea Del Verrocchio,⁷ Guido Reni⁸), caricaturi, viniete, desene și chenare

² În anul 1905 este adăugat și termenul *Patriotism*.

³ *Calendarul Minervei*, I, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, prefață, 1899, p. III.

⁴ *Calendarul Minervei*, ed. cit., prefață, p. IV.

⁵ Fotograf bucureștean cunoscut astăzi pentru imaginile de la inaugurarea Podului Carol I de la Cernavodă. De asemenea, el este autorul unei serii de vedute din diferite zone ale țării, iar *Calendarul Minervei* reproduce o parte dintre acestea în primele trei ediții (1899-1901).

⁶ Fotograf al Curtii Domnești, cunoscut pentru claritatea imaginilor sale; *Calendarul Minervei* reproduce unul dintre portretele realizate de Mandy Principesei Maria și a primilor trei copii.

⁷ Este vorba despre fotografia care surprinde *Statuia equestră a lui Bartolomeo Colleoni* care a fost realizată de sculptorul și pictorul italian Andreea del Verrocchio (1435-1488).

⁸ În ediția din 1900 este prezentată o imagine după tabloul *Mater Dolorosa* ce aparține lui Guido Reni (1575-1642). Tabloul se află astăzi la Muzeul Luvru din Paris.

realizate de Witold Rola Piekarski⁹ și Joseph Brand¹⁰; în afară de ilustrațiile propriu-zise, primul număr cuprinde un plan al orașului București și o hartă a naționalităților din Austro-Ungaria, iar numărul din anul 1900 redă un plan în culori al orașului Iași, întocmit de inginerul Bejan Grigoriu; majoritatea ilustrațiilor sunt realizate în atelierul Husnik și Häusler din Praga cu excepția a 31 de fotografii din anul 1905 realizate la *Atelierele de Arte Grafice Ioan Socec et Company* înființate în anul 1871. O parte dintre fotografiile tipărite de Socecu reprezintă portrete ale diferitelor personalități ale vremii (D. Ioan Kalinderu¹¹, Radu R. Rosetti¹², Nicolae Grigorescu, George Enescu sau pictorul Oscar Obedeau), altele reproduc imagini cu Pavilioanele de la Expoziția Societății Agrare Române sau vedute cu mănăstiri din România (Plumbuita, Agapia). Fiecare număr al calendarului (cu excepția celui din anul 1902) cuprinde și suplimente artistice hors-texte,¹³ imprimate pe hârtie lucioasă de calitate superioară; în primul număr sunt prezentate șase suplimente artistice cu explicații detaliate într-un articol special. Cele șase fotografii sunt de mai multe tipuri: portret, vedută, sau reprezentarea unor scene istorice. În imaginea *Manevrele militare regale desfășurate la Roman*, Franz Duschek-fiul îl surprinde pe Carol I alături de Alteța Sa Prințul Moștenitor de Saxa Meiningen, de șeful casei militare române și de diferiți atașați militari străini din București. Almanahul debutează cu un portret în culori al familiei regale însoțit de următoarea mențiune: „Am ținut să prezentăm cititorilor noștri acest portret al suveranilor noștri, pentru că ni s-a părut că represintă, mai plastic de cât altele, senina idealitate a Reginei, vederea de vultur a regelui nostru.”¹⁴ Un al doilea portret surprinde o româncă din Ardeal, iar în lista explicațiilor este specificată importanța acestei fotografii, mai ales datorată frumosului costum național pe care ea îl poartă.

În afară de cele șase suplimente artistice almanahul mai cuprinde 44 de ilustrațiuni, iar în cadrul rubricii „Distracții” sunt reproduse 56 de caricaturi semnate de zincograful și desenatorul Brand. Acesta avea atelier pe Str. Apolodor, nr. 17 și efectua clișee alb-negru sau în culori după

⁹ Grafician de origine poloneză, care a realizat o parte dintre copertele calendarului, dar și desenele și caricaturile din perioada 1900-1903.

¹⁰ Zincograf și desenator care a semnat multe caricaturi și desene din calendar.

¹¹ Ioan Kalinderu (1840-1913), jurist, scriitor și membru al Academiei Române.

¹² Radu R. Rosetti (1874-1964), poet, fiul publicistului Demetru Rosetti (Max).

¹³ Ilustrație intercalată într-o carte în afara paginatiei. (< fr. *hors-texte*), sursa *Marele Dictionar de Neologisme*, 2000.

¹⁴ Explicația suplimentelor artistice din *Calendarul Minervei*, I, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, 1899, p.XV.

cum anunța într-o reclamă din paginile *Calendarului Minerva*. Calendarul din anul 1899 este singurul dintre cele zece în care ilustrațiile prezentate nu sunt în legătură directă cu articolele în cadrul cărora apar. De exemplu, în dreptul articolului *Viermii intestinale* este încadrat *portretul Mareșalului M. de Trapsia*, iar în cadrul rubricii *Sfaturi și rețete* este adăugat *portretul Aureliei Cionca*, o talentată pianistă de numai 9 ani. Totuși există și fotografii apropiate de subiectul discutat în articolul care le însoțește (*Știința și simțul religios* redă *portretul Mitropolitului I. Gheorghian* și articolul *Instrucția poporului* pe cel al Episcopului Ioan Popazu, fondatorul liceului românesc din Brașov); toate cele 44 ilustrațiuni beneficiază, în schimb, de ample explicații în articolul special de la începutul almanahului.

Există o fotografie¹⁵ în dreptul căreia se menționează că este o reproducere de mai bine de 50 de ani publicată cu scopul de a evidenția diferențele dintre anii 1850-1900: „și înaintașii noștri erau nevoiți să facă drumuri cu asemenea chervanuri. Prin o asemenea comparație vedem mai în relief marile progrese tehnice, pe cari le-a realizat Statul nostru în cei din urma câți-va zeci de ani.”¹⁶ Dintre cele 44 de ilustrațiuni, 26 reprezintă portrete ale personalităților culturale sau istorice, ale oamenilor politici sau ale unor țărani români, îmbrăcați în port popular specific zonei din care fac parte. Fotografiile cu țărani cehi și croați sunt însoțite de o explicație cu privire la scopul publicării lor: „se tot vorbește de cehi și croați, dar multă lume de la noi n’a avut ocazia să vadă vre’un etnic din aceste popoare.”¹⁷

Din al doilea an al apariției în dreptul fiecărei ilustrații figurează explicații sau articole potrivite cu imaginea. Calendarul din anul 1900 prezintă într-un articol explicația suplimentelor, însă nu și a celorlalte fotografii publicate (și acest număr cuprinde tot 6 ilustrații artistice). În general copertele calendarului o înfățișează în culori pe Zeița Minerva, singura excepție fiind ediția din anul jubiliar 1906, în care desenatorul V. Rola Piekarski realizează coperta cu *portretul Regelui Carol I* cu următoarea mențiune: „anul XL de domnie a Regelui Carol I al României.” Albumul din anul 1900 prezintă o iconografie abundentă având uneori și trei portrete pe o singură pagină. Cele mai multe dintre fotografii sunt însoțite de explicații detaliate, iar la sfârșitul calendarului figurează o listă cu titlul și pagina tuturor ilustrațiilor. Suplimentele

¹⁵ Imaginea *Chervan în vremuri vechi*, ed. cit. p.63.

¹⁶ *Calendarul Minervei*, ed. cit., p. IX (explicațiile ilustrațiilor).

¹⁷ *Ibid.*, p.156.

artistice prezentate în acest an reprezintă un stimulent pentru cultura generală a publicului cititor. Uneori pentru a stârni interesul, editorii calendarului redau informații suplimentare și întâmplări legate de imaginile respective; de exemplu celebra statuie în marmură *Moise* a lui Michelangelo care decorează mormântul Papei Iuliu al II-lea din biserica Sf. Petru din Roma este însoțită de următorul text: „ – Se zice, că după ce a terminat-o Michael Angelo, extaziat de desăvârșirea operei sale, a isbit’o cu dalta în genunchi, strigându-i <<Parla mi dunque, Mosè!>> (De ce nu vorbești, Moise?).” *Calendarul Minervei* inovează nu numai prin multitudinea ilustrațiilor, dar și prin calitatea acestora. Fotografiile *Biserica Domnița Bălașa* și *Casă țărănească* de P. Kuntze au fost reproduse în trei culori prin intermediul unei tehnici noi, fotocromotipografia. Acest procedeu se realiza cu ajutorul clișeelelor fotosensibile, adică se fotografia planșa tipografică. La fel ca în celelalte ediții ale calendarului și aceasta include o fotografie cu familia regală, cu mențiunea clișeu în aramă, în două culori. Din numărul total de 100 de ilustrațiuni, 24 reprezintă caricaturi semnate tot de zincograful și desenatorul Brand. Albumul din acest an reproduce vedute sau portrete realizate de Franz Duschek-fiul și imagini după tablouri de C. Gehrts – *Arta pe timpul romanilor*; Feurbach Anselm – *Ospățul lui Platon*; Guido Reni – *Mater Dolorosa* și A.Hering – *Moartea de eroi a ofițerilor lui Schill*. În cadrul articolului *Religiunile* sunt redată desene cu diverse figuri de clerici, iar în articolul *Primele elemente ale desenului* sunt redată diferite modele de desen. În toate numerele almanahului partea calendaristică este însoțită de diverse chenare, iar articolele sunt încadrate de viniete.

Ediția din 1901 cuprinde un singur supliment artistic și 95 de ilustrații (o parte color) dintre care numai 5 desene sau caricaturi semnate de Brand; ele nu mai apar într-o rubrică separată de la sfârșitul albumului, ci sunt inserate printre celelalte tipuri de fotografie. Începând cu anul 1901 în cuprinsul calendarului nu mai este menționat nici numărul ilustrațiilor, nici cel al suplimentelor artistice. În general toate articolele prezentate sunt însoțite de imagini potrivite, predominante fiind vedutele realizate de Franz Duschek și portretele de V. Rola Piekarski. Suplimentul artistic surprinde în culori chipul unei țărănci din Săcele cu specificația: *Din colecția artistică a Editurii Institutului Grafic Minerva; Tiparul Tipografiei Minerva*.

În articolul *Regatul României* este prezentat în imagini numărul stemelor din diferite regiuni ale țării: Muntenia (12), Moldova (13), Oltenia (5), Dobrogea (2).

Cel care va realiza în acest număr ilustrația cu membrii familiei regale este chiar fotograficul Curtții, Franz Mandy, care deschisese inițial un studio pe Calea Victoriei, nr. 21, apoi pe Str. Știrbei Vodă, nr. 2 (azi Str. Câmpineanu). Fotografia din paginile calendarului o înfățișează pe Principesa Maria împreună cu primii trei copii, născuți până în anul 1900: Carol, Elisabeta și Maria, alintată Mignon. După cum afirmă Constantin Săvulescu, Mandy este cel care „a introdus evidența clișeele începând cu numărul 1, continuând numerotarea în tot timpul existenței atelierului.”¹⁸ Nu se știe ce număr poartă această fotografie în evidența lui Mandy, însă este cert că pregătirea sa artistică era recunoscută din moment ce fotografia a fost tipărită și în următorul an. El este cel care a executat pentru prima dată fotografia în culori și a realizat cele mai frumoase imagini cu chipul Principesei Maria; aceste portrete reprezintă „culmea artei lui Mandy, dar și a fotografiei artistice din România,”¹⁹ după cum consideră Emanuel Bădescu.

Anul 1902 cuprinde numai 31 de ilustrații și 2 caricaturi, iar desenele și chenarele sunt realizate de V. Rola Piekarski. În cadrul articolului Mihai Viteazul sunt prezentate trei portrete în culori. Unul dintre ele este realizat după o stampă, altul după o gravură din *Revista Română*, anul 1861, iar al treilea este o reproducere dintr-un calc al lui N. Bălcescu tot din *Revista română*. Există în calendar și o imagine litografiată după o compoziție a lui Theodor Aman. În acest album figurează o singură fotografie executată la Atelierele Socecu din București: imaginea orașului Constanța, fotografie prezentată în cadrul unui articol cu același nume. Din cele 31 de ilustrații, 14 sunt portrete însoțite de explicații detaliate și uneori de autograf ca în cazul celui de la pagina 76 care îl înfățișează pe G-ral Al. Candiano-Popescu. În cadrul Articolelor *Antichități la Atena* și *Excursiunea la Atena* sunt prezentate 9 ilustrații tematice precum *Acropole*, *Templul lui Bachus* sau *Propileele*.

Calendarul Minervei din 1903 este dedicat picturilor lui Theodor Aman – din 84 de ilustrații, 13 îi aparțin artistului, iar două dintre acestea sunt suplimente artistice cu titlurile *Hora la țară* și *Chindia*. În prefața calendarului se vorbește despre pictor și despre compozițiile sale și se subliniază importanța cunoașterii artiștilor țării: „De la programul călindarului nostru din seriile trecute nu ne-am abătut nici de data aceasta, ci din potrivă am căutat să-l amplificăm, ca

¹⁸ Constantintin Săvulescu, *op. cit.*, p. 10.

¹⁹ Emanuel Bădescu; Ion Bulei, *Bucureștii în imagini în vremea lui Carol I*, vol. I, Editura Fundației Pro, București, 2006, pag. 6.

formă cât și ca cuprins, pentru ca cetitorul cel mai exigent să rămână pe deplin satisfăcut. Ast-fel cel ce va deschide acest călindar va trebui să observe îndată gustul estetic cu care este întocmit seria lungă de ilustrațiuni de actualitate, adausurile artistice prin care tindem a popularisa nu numai figuri contimporane, bărbați cu merite pentru neam, dar și operele maestre ale unuia dintre cei mai mari pictori ai noștri, Th. Aman.”²⁰

Tot în acest număr sunt ilustrate două dintre sculpturile lui Fritz Storck²¹ (bustul lui Carol I și o statueta în bronz) și este adăugată o rubrică nouă, unică în calendarele românești, despre care se vorbește în prefață: „Cronica anului este singura rubrică de natura aceasta, care nu se găsește în alte călindare din țară și sperăm a-i putea da în anul viitor o precisiune și mai mare, atât ca cuprins, cât și ca ilustrațiuni.” Dorința expusă se materializează atâta vreme cât în cadrul acestei rubrici sunt incluse 17 ilustrații. În cadrul articolului *Dascălii noștri*, care apare tot prima dată în calendar sunt prezentate 21 de portrete „dând ast-fel o icoană a istoriei școalelor noastre.”²²

Calendarul din anul 1904 cuprinde 2 suplimente artistice hors-texte (*M. S. Regele Carol I și Păstor român*, ambele în culori) și 153 de ilustrații, o bună parte dintre ele în culori. Numărul acesta este singurul dintre cele zece care nu prezintă caricaturi și desene, păstrând tradiția numai în ce privește chenarele calendaristice și vinițele. Se păstrează rubrica *Dascălii noștri*, lansată în numărul trecut; aceasta redă portretele lui A. Densusianu, I. Popescu, I. Moisil, I. Darius, A. Cuza și St. Pop, iar articolul *Membrii Academiei Române* prezintă 51 de figuri marcante ale acestei instituții.

În numărul din anul 1905 figurează numai două suplimente artistice, ambele în culori (o reproducere a tabloului *Româncă* de Theodor Aman și o fotografie-portret cu prinții Carol al II-lea și Elisabeta) și 126 de ilustrații. În cadrul rubricii cronica anului sunt reproduse 20 de fotografii dintre care șase imagini sunt surprinse în cadrul Serbărilor de la Iași cu ocazia sfințirii bisericilor „Trei Ierarhi” și „Sf. Nicolae” și a serbării centenarului Seminarului Veniamin Costache. Ilustrațiile sunt însoțite de cuvântarea rostită de Regele Carol I cu această ocazie. Alte șase fotografii sunt surprinse la Putna cu ocazia împlinirii a 400 de ani de la moartea lui Ștefan

²⁰ *Calendarul Minervei*, IV, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, 1903, Prefață, p. IV.

²¹ Fritz Storck (1872-1942), sculptor.

²² *Calendarul Minervei*, loc. cit.

cel Mare și cinci ilustrații cu familia regală extrase din volumul „Pe Dunăre” de Carmen Sylva publicat la Editura Librăriei Socec. Tot în acest an sunt aduse în atenția publicului cititor trei tablouri din cadrul Expoziției Societății <<Tinerimea Artistică>> din 1904 – *Femeie cu floare* de C. Artachino, *Între flori* de Ip. Strâmbulescu și *Muncitori* de Ștefan Luchian. Sunt prezentate, de asemenea, 29 de imagini cu diferite pavilioane din cadrul Societății Agrare Române (Pavilionul Societății de Apicultură Stupina, Pavilionul de conserve alimentare al Fabricii M. Econo&Co., Pavilionul de Mine și Cariere). Dintre cele 126 de ilustrații, 10 reproduc tablouri din cadrul Expoziției Societății <<Tinerimea Artistică>>, iar 8 dintre acestea aparțin pictorului Oscar Obedeanu, sunt inspirate de faptele eroice sau momentele dramatice din viața lui Ștefan cel Mare și sunt executate în cărbune; ele au fost realizate cu ocazia comemorării a 400 de ani de la moartea Voievodului. Calendarul din anul următor marchează bucuria datorată unei triple sărbători: în 1906 țara noastră împlinea 1800 de ani de când Împăratul Traian colonizase Dacia în anul 106, patruzeci de ani de domnie ai Regelui Carol I și un sfert de secol de la proclamarea României ca Regat. Aceste evenimente reprezintă un motiv în plus pentru *Calendarul Minervei* de a surprinde ilustrații cu familia regală. În afară de coperta în culori care îl înfățișează pe Carol I, în interiorul calendarului sunt publicate 18 portrete cu Regele și Regina și două facsimile: *Diploma de încoronare din 10 mai 1881* și *Jurământul lui Carol la urcarea pe tron*.

Publicația adaugă o nouă rubrică, *Galeria Prefecților* care prezintă 6 portrete însoțite de explicații detaliate cu privire la demnitarii din diferite zone ale țării: Ioan P. Comaneanu – jud. Argeș; George Cair – jud. Dâmbovița; Petru Th. Sfetescu – jud. Ilfov; Pavel Michiu – jud. Fălciu; Teodor D. Costescu – jud. Mehedinți și Ioan M. Alexandrescu – jud. Buzău. Calendarul reproduce 126 de ilustrații și numai 3 suplimente artistice în culori: *Regina Elisabeta cu răposata Principesa Mărioara*, apoi *Principesa Maria cu primii trei copii: Carol al II-lea, Elisabeta și Maria* și o planșă în miniatură din *Albumul artistic de cusături naționale* care fusese publicat tot la *Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”*. În afară de portretele cu familia regală, albumul surprinde și pe cele ale unor personalități politice sau culturale ale vremii: Grigore G. Cantacuzino (fiul prim-ministrului G. Gr. Cantacuzino), Al. A. Badareu (Ministru al Justiției), George Em. Stănescu (sub-administrator al Casei Școalelor), Nicolae I. Ghica (fiul prințului Ion Ghica).

În cadrul rubricii *Cronica anului* este prezentată o fotografie din cadrul Expoziției de la Ateneu din 5 noiembrie 1904 unde pictorul Loghi Kimon își expusese 128 de tablouri. Calendarul anului 1907 surprinde peste 40 de fotografii de la Expoziția Națională organizată cu ocazia împlinirii a 40 de ani de domnie a lui Carol I. Într-un articol dedicat organizatorului acestui eveniment, dr. C. I. Istrati, G. Murgoci îl elogiază și vorbește despre valoarea lui pentru societatea românească: „Peste zeci de ani de zile se va scrie istoria acestor înălțătoare zile. Atunci fără dușmănie omenească și fără părtinire se va vedea cine a fost D-rul Istrati. Atunci tinerele vlăstare ale acestui neam, ridicat într'un avânt nou de vieață și muncă prin Expoziția dela 1906, vor veni cu gând de admirație și simț de recunoștință, să caute în splendidele palate ale Filaretului urmele muncii aceluia care într'un moment anumit a muncit mai mult ca o națiune întreagă. Admirând opera nepieritoare a unui mare român vom învăța a munci fără preget pentru a fi demni de neamul ce a dat astfel de oameni.”²³

Ideea expoziției din 1906 a adus o transformare în zona Câmpului Filaretului, pe atunci marginea sudică a orașului, fără canalizare și neasfaltată, iar fotografiile prezentate în album capătă astăzi valoare documentară pentru că în 1940, în urma unui incendiu multe pavilioane vor dispărea sau, mai târziu, vor fi demolate. Astăzi mai există puține dovezi din tot ce s-a construit atunci: *Arenele Romane, Fântâna Cantacuzino și Podul de deschidere de 15 m.* Toate acestea fuseseră construite dintr-un material nou (beton armat) pentru vremea aceea despre care se scria în circulara nr. 9 a Expoziției din 1905: „Se vor face lucrări din beton în incinta expoziției și anume un pod cu o deschidere largă pentru pietoni și trăsurii și arenele romane care vor cuprinde până la 4000 de persoane.”²⁴ Calendarul prezintă imaginea porții expoziției în formă de arc, marele lac al parcului și o serie de pavilioane construite de renumiți arhitecți peisagiști, sculptori și ingineri ai epocii: St. Burcuș, Victor Ștefănescu, Ion D. Berindey, Grigore și Nicolae Cerkez, Stork și Paciurea. O parte dintre Pavilioanele ilustrate în calendar sunt: *Pavilionul Fabricii Gaiser, Pavilionul Comisiunii Dunărene, Pavilionul <<Leagămul Sf. Ecaterina>>, Pavilionul Austriac* și nu în ultimul rând *Pavilionul Institutului de Arte Grafice și Editura Minerva* care fusese vizitat de însuși Regele Carol I.²⁵ După cum afirmă Șt. Noica în perioada 6 iunie-23

²³ *Calendarul Minervei*, anul IX, 1907, art. Dr. C.I. Istrati semnat de G. Murgoci, pag. VIII.

²⁴ *Apud*, Nicolae Șt. Noica, *Bucureștii în imagini în vremea lui Carol I*, vol. III, Ed. Fundației Pro, București, 2006, p. 7.

²⁵ Nicolae Șt. Noica, *op. cit.*, p. 9.

noiembrie 1906 expoziția „fusesse vizitată de 2.000.000 de persoane cărora le-a fost deschisă zilnic de la 8:00 până la <<aprinsul lumânărilor>>.”²⁶ Numărul oamenilor care intrau acolo este cunoscut pentru că în dreptul chioșcurilor de vândut bilete erau amplasate și niște aparate care contorizau vizitatorii. Din numărul total de 146 de ilustrații, 37 dintre acestea sunt realizate de zincograful Brand care câștigase Medalia de Aur la Expoziția din 1903; tot el realizează și cele patru suplimente artistice prezente în album. Două dintre imagini surprind membrii familiei regale, cea de-a treia este o reproducere în culori după tabloul lui Oscar Obedeanu realizat cu ocazia anului jubiliar și cea din urmă este o fotocromotipografie ce redă un profil de femeie îmbrăcată în costum popular. După cum afirmă Șt. Noica, Bucureștiul anului 1906 era unul modernizat și cu siguranță că un rol important în schimbarea acestuia l-a purtat și Expoziția Națională din acel an, fapt certificat și de fotografiile păstrate în Calendarul Minervei din 1906: „Din punct de vedere intelectual, acea epocă a fost frumoasă, iar Bucureștii din vara lui 1906 deveniseră în adevăr capitala poporului românesc. Dintr-o Dâmboviță unde sacagiii aveau vaduri de unde luau apă și o vindeau în oraș, în 1906 râul a fost canalizat, malurile lui s-au înălțat și sacagiii au dispărut. S-a captat apa subterană a Bucureștiului, s-au instalat filtre de nisip la Arcuda și Capitala primea apa filtrată prin conducte speciale. Față de 1871, când orașul era iluminat numai cu petrol, în 1906 a apărut iluminatul parțial cu electricitate, lumina electrică exista pe marile bulevarde, fusesse instalată uzina de la Grozăvești și funcționa tramvaiul electric de la Cotroceni la Obor [...] în iunie 1905 au început primele lucrări care au transformat Câmpul Filaretului-până atunci pustiu, fără drumuri, plin de mlaștini, lipsit de apă și canalizare într-un încântător parc de expoziție.”²⁷

Peste 150 de reproduceri din tablourile lui Nicolae Grigorescu figurează în albumul din anul 1908, iar prefața acestuia este înlocuită de un articol în care sunt prezentate în cuvinte frumoase meritele artistice ale pictorului și totodată sunt adresate mulțumiri tuturor aceluia care au pus la dispoziție lucrările pentru a fi ilustrate: „Niciunul din fiii acestei țări nu a înțeles și a realizat atât de desăvârșit aleasa frumusețe a tipurilor noastre etnice, a locurilor noastre, sălbatice sau duioase, și a clipelor de bucurie sau de durere, de răbdare sau de îndârjire ale acestui popor [...] întreg calendarul este ilustrat cu un foarte mare număr de reproduceri după tabloul pictorului,

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Ibidem*, p. 5.

astfel încât cititorul român are în mâinile sale o adevărată comoară artistică [...] ne ramâne să arătam aici viile noastre mulțumiri d-lor: Dr. C. I. Istrati, Al. Vlahuță, B. Delavrancea, Dr. Zaharia, Ernest G. Goodwin, Al. Lucasievici, Dr. I. B. Young, Gogu Iliescu (Buzău), cari cu cea mai mare bunăvoință ne-au pus la dispoziție: parte fotografiile, parte tablourile originale ale maestrului²⁸ - din câte se găsesc în posesiunea d-lor - spre a fi reproduse.”²⁹ În cuprinsul celor 300 de pagini ale sale, publicația surprinde 4 planșe (suplimente artistice) în hors-texte ale lui Nicolae Grigorescu (*Primăvara, Logofeteasa, Dela pășune și Car cu boi*) și încă două clișee cu familia regală: *Regele Carol cu Regina Elisabeta* (aceeași fotografie este reprodusă și în albumul din 1907) și *Principele Ferdinand și Principesa Maria cu primii patru copii*. În afară de cele șase suplimente artistice și de creațiile lui N. Grigorescu, albumul redă și 19 portrete cu membrii marcați ai celui de-al III-lea Congres Internațional de Petrol care se desfășurase în perioada august-septembrie 1907 la București. Imaginile sunt redată în cadrul unui articol despre congres și despre președintele acestuia, autorul Podului Carol I și al portului de petrol din Constanța, inginerul A. Saligny. *Calendarul Minervei* din anul 1908 este numărul cu cele mai multe ilustrații – 192, dintre care numai două sunt desene. Începând cu acest an se poate observa că numărul imaginilor în culori crește și se extinde mai întâi de la copertă, suplimente artistice și ilustrații către stampele calendaristice; pentru prima dată în cei zece ani de apariție coperta este realizată de pictorul, desenatorul și graficianul Francisc Șirato, cel care la Salonul Oficial din 1907 își expusese picturile, însă acestea nu cunoscuseră faima; desenele sale, în schimb, erau foarte cunoscute în epocă și de aceea editorii *Calendarului Minerva* i-au acordat încredere în realizarea copertei din anul 1908. Numele lui figurează mai mult sau mai puțin întâmplător în aceeași ediție cu Nicolae Grigorescu, de vreme ce Șirato va edita în 1938 la Bruxelles un album cu pânzele artistului. Pentru că N. Grigorescu și B. P. Hasdeu muriseră în același an, *Calendarul Minervei* îi omagiază în articolul intitulat *Doi Luceferi* prezentând portrete, tablouri și casele în care aceștia au locuit. „Ei sunt, nu numai geniali, și genii se vor mai naște și la noi, în acest popor binecuvântat de Dumnezeu, în ce privește deșteptăciunea, dar ei au, în tot timpul vieții lor, o notă particulară, și ceva special care nu se va mai putea trăi și făurii de alții, căci ambii au reflectat, după ce s’au pătruns până în adâncul măduvei, de condițiunile de viață, dintre 1855 și 1905, epoca în care au trăit și lucrat ei, atât de înălțător și de seamă, jumătate de veac. Iară, aceste

²⁸ Astfel apare scris în calendar.

²⁹ *Calendarul Minervei*, X, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, prefață, 1908, p.IV.

vremuri ce au fost trăite de neam, s’au dus: cu ele nu ne vom mai întâlni, și ceia ce au fost și au facut Grigorescu și Hasdeu, și mai ales cel dintâi ca pictor al timpului său, cu greu se va mai putea întâlni în aceeași măsură, cu aceeași notă caracteristică, și îndeplini cu același avânt înflăcărat.”³⁰

BIBLIOGRAPHY:

1. *** *CALENDARUL MINERVEI*, I, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, Filip, Moroianu, Popovici și Tălășescu, București, 1899.
2. *** *CALENDARUL MINERVEI*, II, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, Filip, Moroianu, Popovici și Tălășescu, București, 1900.
3. *** *CALENDARUL MINERVEI*, III, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, Societate Anonima, București, 1901.
4. *** *CALENDARUL MINERVEI*, IV, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, Filip, Moroianu, Popovici și Tălășescu, București, 1902.
5. *** *CALENDARUL MINERVEI*, V, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, Filip, Moroianu, Popovici și Tălășescu, București, 1903.
6. *** *CALENDARUL MINERVEI*, VI, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, Filip, Moroianu, Popovici și Tălășescu, București, 1904.
7. *** *CALENDARUL MINERVEI*, VII, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, Filip, Moroianu, Popovici și Tălășescu, București, 1905.
8. *** *CALENDARUL MINERVEI*, VIII, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, Filip, Moroianu, Popovici și Tălășescu, București, 1906.
9. *** *CALENDARUL MINERVEI*, IX, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, Filip, Moroianu, Popovici și Tălășescu, București, 1907.
10. *** *CALENDARUL MINERVEI*, X, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, Filip, Moroianu, Popovici și Tălășescu, București, 1908.
11. Bădescu, Emanuel, Bulei, Ion, *Bucureștii în imagini în vremea lui Carol I*, vol. I, Editura Fundației Pro, București, 2006.

³⁰ Art. *Doi luceferi*, în *Calendarul Minervei*, X, Ed. Institutului de Arte Grafice Minerva, 1908, p.114.

12. Noica, Nicolae Șt., *Bucureștii în imagini în vremea lui Carol I*, vol. III, Ed. Fundației Pro, București, 2006.
13. Răduică, Georgeta, Răduică, Nicolin, *Calendare și almanahuri românești, 1731-1918: dicționar bibliografic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
14. Săvulescu, Constantin, *Cronologia ilustrată a fotografiei din România*, Ed. AAF, București, 1985.